

Qurban Bayramov

filologiya elmləri doktoru, dos.

Ağdamda "Osman təpəsi" mikrotoponimi

AĞDAMIN ƏLİMƏDƏTLİ KƏNDİNİN ƏRAZİSİNDƏ YERLƏŞƏN, TÜRK ƏSGƏRLƏRİNİN UYUDUĞU ŞƏHİDLƏR QƏBİRİSTANI

Azərbaycanda tayfa, xalq, nəsil, eləcə də şəxs adları daşıyan bir çox mikrotoponimlər var. Tarixi baxımdan ən etibarlı məxəz kimi toponimlər böyük əhəmiyyətə malikdir. Zamanın amansız siyasi-ictimai hadisələri yazılı mənbələri məhv etsə də, toponimlər uzunömürlü olur. Ancaq makrotoponimlərdən fərqli olaraq yazılı şəkildə qeydə alınmayan mikrotoponimlər unudulub sıradan çıxır. Halbuki mikrotoponimlərdə xalqın tarixi, dili, mədəniyyəti və həyat tərzini yaşayır. Belə toponimlərdən biri də "Osman təpəsi" adlanan mikrotoponimdir.

Ağdam rayonu
Əlimədətli kəndi

Ağdam rayonunun Əlimədətli kəndi İcra nümayəndəliyi ərazisində "Osman təpəsi" deyilən bu tarixi məkan Şəhidlər qəbiristanlığıdır. "Osman təpəsi" mikrotoponimi Xaçın çayının sol sahilində, Tayırrar qışlağı, Məşədi Qurban - Salman bəy dəyirmanı tuşunda yerləşir. Xaçın çayının sağ sahilindəki XIV əsrə aid

Sarı Musa türbəsi Cinli kəndi ilə üzbəüzdür. Cinli kəndinin üstündəki Fərrux adlanan dağ ətəyində erməniləşmiş alban tayfası yaşayırdı. Erməni vandalları həmişə həmin kənddən aşağı ərazidə yerləşən, azərbaycanlıların yaşadıkları, Kolanı tayfasına mənsub Cinli, Əlimədətli, Əliağalı, Xaçındərbənd, Mollalar, Kürdlər, Kəngərli kəndlərini atəş altında saxlayırdılar.

Ötən əsrin əvvəllərində erməni terroruna qarşı mübarizə məqsədilə Nuru Paşanın rəhbərliyi altında Azərbaycana gələn Türk ordusu tərəfindən Bakı azad olunandan sonra əsas özəyi Osmanlı ordusundan ibarət Qafqaz İslam Ordusu Qarabağ istiqamətinə hərəkət etdi. Mənbələrdə göstərildiyi kimi, 1918-ci il noyabrın 1-də Nuru Paşa Ağdama gələrək döyüş hazırlıqları gördü, noyabrın 4-də Əsgəran-Şuşa istiqamətində və Xaçın çayı boyunca yerləşən erməni işğalçılarının mövqeləri istiqamətində hücum əməliyyatına başladı. Fərrux, Daşbaşı, Sırxavənd, İsmayılbəyli, Ballı qaya, Koladəy, Dovşanlı, Vəng istiqamətlərində Osmanlı türk taborları ilə erməni daşnak cəlladları arasında

Qarabağ Azərbaycandır!

qızgın döyüşlər getdi. Qafqaz İslam Ordusunun 9-cu və 106-cı türk alaylarına məxsus taborun qərərgahı Xaçın kənarındakı, xalq arasında sonralar "Osman təpəsi" adlanan yerdə mövqə tutdular. Buradan Yeddixırman, Fərrux dağı və Vəngə qədər Xaçınboyu kəndləri asanlıqla nəzarətdə saxlamaq və idarə etmək mümkün idi.

Məlumatlara görə, "Osman təpəsi" adlanan yerdə salınan Şəhid qəbiristanlığında da məhz 1918-ci ildə Qarabağda döyüşmüş Türk ordusunun şəhid olmuş əsgərləri dəfn ediləblər və buna görə də, o məkan xalq arasında "Osman təpəsi" adlandırılıb. Qeyd edək ki, Osmanlı Türk qoşunlarının sərkərdələrindən olan Nuru Paşanın, Mürsəl Paşanın, Cahid Cəmil bəyin, İsmayıl Hakkı bəyin adları Azərbaycanda, Qarabağda, Ağdamda olduqca məşhur idi və xalqın qəlbində onlara qarşı böyük məhəbbət və ehtiram var idi. Xalq, sadəcə camaat Sovet dönməində belə, bu məhəbbəti qorumaq üçün övladlarına Osman, Nuru, Mürsəl, Cahid, Cəmil, Hakkı (Haqqı), Paşa, İsmət, Mustafa, Kamal, Rəfiq, Yılmaz, Adnan, Amir, Akşin, Ayvaz, Çələbi, Bülənt, Cövdət, Əmirə (Emre), Ərtoğrul (Toğrul) kimi türk adlarını fərəh və şərəf hissi ilə qoyur, bununla da, araya nifaq salmaq istəyən qüvvələrin acığına Türk qardaşlarına ehtiramı qoruyub saxlayırdılar. Yadımdadır, təkcə bizim kəndlərdə onlarla Osman, Nuru, Paşa, Kamal (Kemal), Mustafa, Midhət, Nihad, Timur, Teyfur (Tayfur), Turan, Turqut, Türkeş, Temir, Yavuz adlarını daşıyanlar var idi. Bəlkə də, Azərbaycanda Hakkı adını daşıyan yeganə şəxs əslən Ağdamın Ətyeməzli kəndindən olan tanınmış ziyalı, müəllim, məktəb direktoru Hakkı müəllim idi. Bu adların hamısı, xüsusən Sovet dönməində toplum arasında tarixi-sosial və kulturoloji mahiyyət, status daşıyır, örtülü, gizli şəkildə olsa da, xalqın ümid və arzularının, ideallarının daşıyıcısı rolunu oynayır, türk xalqları dostluğunun, türkçülük yaddaşının qoruyucusuna, himayəçisinə çevrilirdi. "Osman təpəsi" yer adının qorunub saxlanması da, bu məhəbbətin və ehtiramın təzahürü idi.

Cinli kəndinin sayılıb-seçilən ziyalılarından biri, Birinci Qarabağ müharibəsində üç il sərəsər bölük və batalyon komandiri olmuş, Qarabağ müharibəsi veteranı, hazırda Sumqayıtda yerləşən Ağdam köçkün məktəbinin direktoru Adil Quliyev söhbət zamanı mənimlə maraqlı bir xatirəsini bölüşmüşdü. Mən də o xatirəni sizinlə paylaşım: "Kçən əsrin 80-ci illərinin əvvəlləri idi. Gənc komsomolçu kimi mənə M.F.Axundov adına üzümçülük sovxozunda, o vaxtlar dəbdə olan "Gənc komsomolçular briqadası"na başçı - briqadir seçmişdilər. Bizim briqada üzüm - tənək bağları salır, geniş bağ sahələrinə xidmət edir, bol da məhsul götürürdü. "Osman təpəsi" adlanan yer də bizim xidmət sahəmizə düşürdü. Bağ sahəsini genişləndirmək adı ilə rəhbərlikdə olan hansısa qaragüruhçunun ağına gəlmişdi ki, bu təpəni şumladıb əkin sahəsinə çevirsinlər. O vaxtlar biz şəhid qəbiristanlığı adını bilmirdik, amma onu bilirdik ki, bu təpədə vaxtilə bizi erməni qırğınlarından xilas etməyə gələn türk-osmanlı qoşunundan həlak olan döyüşçülər dəfn olunublar. Amma indi ağıldanbəla kimsə əkin sahəsini genişləndirmək adı altında bu müqəddəs təpəni məhv etmək fikrinə düşmüşdü. Uzun sözün qıssası, biz gənclər qəti etiraz etdik ki, bura qəbiristanlıqdır və buradan götürüləcək məhsul haramdır. Bizi çək-çevirə saldılar, az qala, ideoloji səbətsizlikdə günahlandırıdılar. Amma biz yolumuzdan çəkilmədik, kənd ağsaqqalları da bizi müdafiəyə qalxdılar, rayon rəhbərliyindən də məsələyə anlaşıqlı yanaşanlar oldu. Onu da deyim ki, bizim mövqeyimizdə olan bütün traktorçular bu yeri şumlamaqdan imtina etdilər. Hardansa bir erməni tapıb gecə ilə şum atmağa başlamışdılar, vaxtında xəbər tutduq, qarşısını aldığımız. Gödək bir şum şırımından xeyli giliz, insan sümükləri çıxmışdı, təzədən onları elə həmin yerdə basdırdıq. İndi həmin təpə - "Osman təpəsi" durur!..

Qarabağ Azərbaycandır!

Bəli, şükürlər olsun ki, bu tarixi şəhidlik məzaristanı bu gün də durur. Başqa bir çox müqəddəs məkanlar kimi, bu məkan da Türk qardaşlığının, Türkiyə-Azərbaycan qardaşlığının sarsılmazlığını sübuta yetirən tarixi faktlardan biridir. Bu il iyunun 15-də Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanla Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Şuşadakı möhtəşəm görüşü və "Şuşa Bəyannaməsi"nin imzalanması da bu tarixi ənənənin müqəddəsliyə və əbədiliyə söykənən davamıdır.

Bu yazını yazmaqda məqsədim və təklifim budur ki, Ağdamın Əlimədətli kəndi ərazisində yerləşən "Osman təpəsi" adlanan bu tarixi Şəhidlik məzaristanı Türkiyə-Azərbaycan arxeoloqları, mütəxəssisləri tərəfindən tədqiq olunsun, şəhidlərin şəxsiyyətlərinin müəyyənləşməsi istiqamətində iş aparılsın və bu Şəhidlik məzaristanı tarixi abidə kimi ziyarətəgaha çevrilsin.

Allah cəmi şəhidlərimizin ruhunu şad eləsin! Amin!

525-ci qəzet. – 2021. – 15 avqust.